

TURVALLISEN JA HYVINVOIVAN VARHAISKASVATUKSEN JA ESIOPETUKSEN KÄSIKIRJA

Tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden
edistämisen suunnitelma
Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan
vastaisen työn suunnitelma

Sivistyslautakunta 8.8.2023 §6

LOHJA
Järvikaupunki

SISÄLLYSLUETTELO

Teet merkityksellistä työtä!

3

A. Tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitelma

6

Miksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tekeminen on tärkeää?

6

Milloin suunnitelma tehdään?

7

Mihin suunnitelman laadinnassa kiinnitetään huomiota?

7

Miten suunnitelma laaditaan?

8

B. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelma

10

Miten määritellä ilmiöt?

11

Miten ehkäistä kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa?

13

Miten puuttua kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan?

16

C. Yhteistyö huoltajien kanssa

19

D. Suunnitelmien arviointi, päivittäminen, perehdytys ja tiedotus

20

Materiaalia

21

Lähteet

22

Liitteet

Liite 1. Toiminnallinen tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitelma

Liite 2. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelma

Teet merkityksellistä työtä!

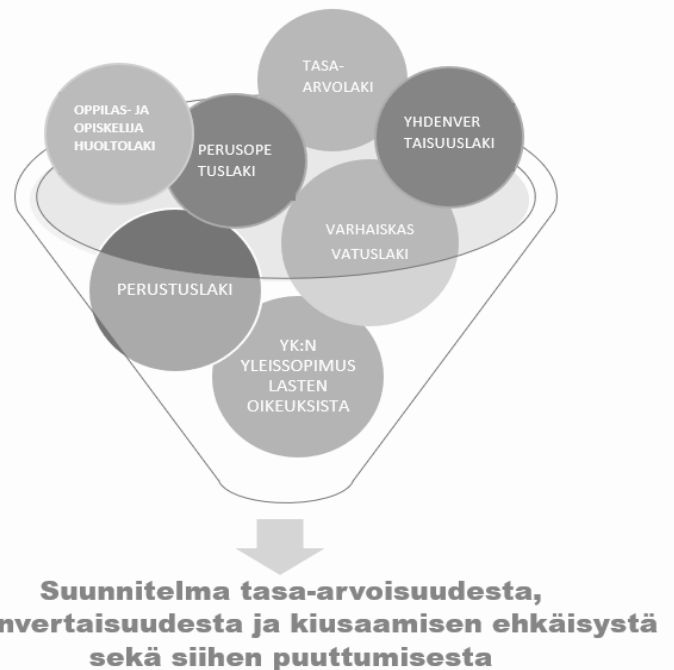
Tämä on Lohjan turvallisen ja hyvinvoivan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen käsikirja. Käsikirja sisältää kaksi toisiaan tukevaa suunnitelmaosuutta - tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman (A) sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelman (B). Käsikirja velvoittaa ja ohjaa varhaiskasvatusta ja esiopetusta tekemään toiminnalliset toimipaikkakohtaiset suunnitelmat, joita päivitetään toimintakausittain. Toiminnallinen tarkoittaa sitä, että suunnitelma tehdään yhdessä henkilöstön kanssa lapsia ja huoltajia osallistaen. Vastuu suunnitelman laatimisesta on varhaiskasvatustyöyksiköiden johtajilla. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn toimipaikkakohtaiset toiminnalliset suunnitelmapohjat ovat asiakirjan liitteenä ja löytyvät myös sähköisenä.

Käsikirja toimii opiskeluhuoltosuunnitelman ja varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, kaksivuotisen esiopetuskokeilun ja perusopetuksen valmistavan opetuksen (esiopetus) opetussuunnitelmien liitteenä.

Suunnitelmallinen tasa-arvotyö ja yhdenvertaisuuden edistäminen on tärkeää varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa, koska lapset omaksuvat jo varhain tapoja toimia vuorovaikutuksessa toisten kanssa sekä hahmottaa maailmaan liittyviä ilmiöitä. Jokaisella lapsella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Kiusaaminen rikkoo tätä perusoikeutta ja aiheuttaa monia kielteisiä ja usein pitkäkantoisia seurauksia. Siksi kiusaamista tulee ehkäistä ennalta ja puuttua esiin tuleviin kiusaamistapauksiin viipymättä. Jos varhaiskasvatuksen järjestäjä tai palveluntuottaja saatuaan tiedon lapsen joutumisesta häirinnän kohteeksi, ei ryhdy käytettävissä oleviin toimiin häirinnän poistamiseksi, on varhaiskasvatuksen järjestäjän tai palveluntuottajan menettelyä pidettävä syrjintänä.

Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun velvoite astui voimaan varhaiskasvatuksessa 1.6.2023. Varhaiskasvatusta ja päiväkodin yhteydessä esiopetusta ohjaa Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 5 b § ja Yhdenvertaisuuslaki 6 a §. Varhaiskasvatuksessa toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on päiväkodeissa pääsääntöisesti toimipaikkakohtainen ja velvoite koskee myös varhaiskasvatuksen yhteydessä järjestettävää esiopetusta. Esiopetus toimii Lohjalla varhaiskasvatuksen hallinnon alaisuudessa. Esiopetusta ohjaa perusopetuslaki. Varhaiskasvatusta ja esiopetusta täydentävää varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatuslaki.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä ja palveluntuottaja vastaavat suunnitelmien laatimisesta. Perhepäivähoidon ja kunnallisen avoimen varhaiskasvatuksen toimijoiden osalta kunta vastaa siitä, että sen alueella laaditaan toimipaikkakohtaisen suunnitelman sijaan yhteistyössä toimijoita osallistaen yhteiset suunnitelmat. Yksityinen perhepäivähoito voi osallistua kunnan perhepäivähoidon suunnitelman valmisteluun.

Suunnitelmia määrittävät lait ja varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmien periaatteet:

Lait	Suomen perustuslaki 731/1999	Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus elämään, turvallisuuteen, vapauteen ja koskemattomuuteen. Perusoikeudet koskevat yhtäläisesti myös lapsia.
	Varhaiskasvatuslaki 540/2018	Varhaiskasvatuksen tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa.
	Perusopetuslaki 628/1998	Opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja.
	Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013	Opiskeluhoitosuunnitelmaan on kirjattava suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä ja kuvattava kuinka suunnitelmaa toteutetaan ja noudattamista valvotaan.
	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1329/2014	Tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta huolehtiminen on vaikuttavaa hyvinvointityötä kouluyhteisössä. Tasa-arvolaki velvoittaa opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ennaltaehkäisemään sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.
	5b§ 19.1.2023/101	Toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi varhaiskasvatuksessa: Varhaiskasvatuksen järjestäjä ja palveluntuottaja vastaavat siitä, että varhaiskasvatuksen toimipaikassa laaditaan vuosittain tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön kanssa. Lapsille on varattava mahdollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen. Tasa-arvosuunnitelma voidaan sisällyttää osaksi muuta toimipaikan suunnitelmaa.
	Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014	Yhdenvertaisuuslaissa kielletään syrjintä alkuperän, seksuaalisen suuntautumisen, kielen, uskonnon, vammaisuuden tai terveydentilan perusteella.
	6a§ 20.12.2022/1192	Velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa: Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja palveluntuottajan on arvioitava, miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa, ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja palveluntuottajan on huolehdittava siitä, että varhaiskasvatuksen toimipaikassa on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Suunnitelma on laadittava yhteistyössä henkilöstön kanssa. Lapsille ja heidän huoltajilleen on varattava mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä.
YK:n Lasten oikeuksien laki	Kaikki lasten ja nuorten kanssa työskentelevien tulee pitää huolta, että lasta ja nuorta suojataan kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä.	

Opetussuunnitelmat	VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET (2022)	ESIOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET (2014)
	<p>Suunnitelma edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Henkilöstön tehtävä on antaa lapsille valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta.</p>	<p>Esiopetus edistää lasten mahdollisuuksia kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta johtuvia ennakko-odotuksia ja rajoituksia. Tasa-arvopyrkimyksiä täydentää laaja-alainen yhdenvertaisuuden periaate. Esiopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on.</p>
	<p>Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri.</p>	<p>Todetaan että, esiopetus toimintaympäristönä tukee lasten tasa-arvoisuutta. Siihen sisältyvät mm. mielipiteiden ja sukupuolten tasa-arvo.</p>
	<p>Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia. Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen.</p>	<p>Toimintaa kehitetään inklusiiviseen ja kulttuurista monimuotoisuutta tukevaan suuntaan. On tärkeää, että lapset saavat kokemuksia siitä, että heistä ollaan kiinnostuneita, heitä arvostetaan ja heidän mielipiteillään ja toiminnallaan on merkitystä. Esiopetuksen tehtävä on vahvistaa lasten valmiuksia ymmärtää yhteiskunnan monimuotoisuutta ja toimia siinä.</p>
	<p>Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta. Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa.</p>	<p>Oppimisympäristöjä tulee suunnitella ja kehittää niin, että ne vahvistavat inklusiivisuutta, yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa, mikä mahdollistaa stereotyyppien kyseenalaistamisen. Työtapoja koskevassa luvussa huomioidaan, että henkilöstön tehtävä on osallistua, ohjata ja rikastaa leikkejä pedagogisesti ja sukupuolisensitiivisesti.</p>

KAKSIVUOTISEN ESIOPETUKSEN KOKEILUN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET (2021)

Esiopetuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö.

Esiopetuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Esiopetuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia.

A. Tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla on samat mahdollisuudet varhaiskasvatukseen ja että varhaiskasvatus tukee tämän lain tarkoituksen toteutumista. Suomessa tasa-arvolilla ehkäistään sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää ja edistetään sukupuolten tasa-arvoa. Näin huomiota on kiinnitettävä siihen, ettei sukupuoli aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arjessa.

Yhdenvertaisuuslain mukaan yhdenvertaisuudella tarkoitetaan kaikkien ihmisten samanarvoisuutta riippumatta heidän iästään, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta tai vakaumuksesta, mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Varhaiskasvatuksessa yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että huomiota kiinnitetään siihen, että ihmisten eri ominaisuudet eivät aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan.

Sekä tasa-arvo että yhdenvertaisuus ovat perusoikeuksia ja tarkoittavat samaa asiaa: syrjimättömyyttä ja tasavertaisia mahdollisuuksia ihmisen eri ominaisuuksista huolimatta. Tasa-arvotyö ja yhdenvertaisuuden edistäminen on vaikuttavaa hyvinvointityötä, joka on tärkeä osa kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaista työtä.

Miksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tekeminen on tärkeää?

Toimipaikka voi toiminnallaan vaikuttaa siihen, että moninaisuus tunnustetaan ja huomioidaan myönteisesti. Suunnitelman tavoitteena on varmistaa, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä tehdään järjestelmällisesti varhaiskasvatuksen arjessa. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on työkalu varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämiseen inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa tarkastellaan ja kehitetään varhaiskasvatuksessa työskentelevien aikuisten toimintatapoja. Lähtökohtana on lapsen edun toteutuminen.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus työn lähtökohtana on oltava toimipaikan toimintakulttuurin tiedostaminen ja vallalla olevien normien kriittinen tarkastelu. Normikriittisyys tarkoittaa yksikössä vallalla olevien sääntöjen, ohjeiden ja tapojen arviointia, syrjivien rakenteiden tunnistamista ja pyrkimystä niiden muuttamiseen. Aikuisen tulee itse osata tunnistaa ja nimetä ilmiöt, jotta hän voi opettaa lasta tunnistamaan häirinnän, ennakoasenteet ja epäoikeudenmukaisuuden. Aikuisten tehtävä on tukea lasten kykyä ja varmuutta puolustaa itseään ja muita.

Usein epätasa-arvoisten käytäntöjen ja syrjivän kohtelun ymmärtämiseksi on usein huomioitava eri syrjintäperusteiden samanaikaisuus ja yhteisvaikutukset. Usein arvioinnissa ja suunnittelussa keskitytään vain yhteen syrjintäperusteeseen kerralla, vaikka ihmisillä on monia ominaisuuksia yhtä aikaa.

Kun suunnitelmaan sisältyvät toimintatavat päätetään yhdessä, perehdyttää ja sitouttaa se yhteisön jäsenet suunnitelman mukaiseen toimintaan – yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseen, joka on tärkeä osa kiusaamisen,

Päiväkoti voi toiminnallaan vaikuttaa siihen, että inhimillinen moninaisuus tunnustetaan, tunnistetaan ja huomioidaan myönteisesti.

häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaista työtä. Yhteinen valmistelu on tärkeää myös siksi, että suunnitelma viedään käytäntöön osana kaikkien yhteisön aikuisten työtä. Yhteistyö huoltajien kanssa jo suunnitelman valmisteluvaiheessa sitouttaa huoltajat yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon rakentamiseen ja kiusaamisen vastaiseen työhön rakentaa toimivia käytäntöjä yhteistyöhön kodin kanssa myös ongelmatilanteissa.

Turvallisen opiskeluympäristön luominen on yhteinen tehtävä, joka kuuluu kaikille kasvatusyhteisön aikuisille. Lapsen kokemus turvallisuudesta ja hyväksytyksi tulemisesta omana ainutlaatuisena itsenään on ihmisenä kasvamista, joka kantaa pitkälle tulevaisuuteen.

Tasa-arvotyön (vas.) ja yhdenvertaisuuden edistämisen osa-alueet

Milloin suunnitelma tehdään?

Suunnitelma on elävä asiakirja ja käytännön työväline, joka kehittyy ajan myötä. Lohjalla suunnitelmat tehdään ja päivitetään toimintakauden alkaessa syksyisin. Vastuu suunnitelman laatimisesta on varhaiskasvatusyksiköiden johtajilla. Suunnitelma tarjoaa myös mahdollisuuden perehdyttää uusi henkilöstö toimintatapoihin. On hyvä pitää mielessä, että toimintakulttuurin kehittäminen tarkoittaa pitkäjänteistä ja pitkäkestoista työtä.

Mihin suunnitelman laadinnassa kiinnitetään huomiota?

Varhaiskasvatuksessa suunnitelman laadinnassa huomiota tulee erityisesti kiinnittää

- **vuorovaikutukseen** (esim. miten lapset kohdataan aamuisin, aikuisten toisilleen antama palaute)
- **ohjaukseen** (esim. lapsen ohjaaminen yksilönä, turhien sääntöjen poistaminen)
- **lasten osallisuuteen** (esim. leikin herättämä keskustelun jatkaminen, tukiviittomat. -kuvat)
- **käytettäviin materiaaleihin** (esim. kirjojen ja lorujen sisältö)
- **huoltajien kohtaamiseen** (esim. osallistaminen, henkilöstön oletukset perherakenteesta)

Esiopetuksessa huomiota tulee kiinnittää edellisten lisäksi myös

- **opetuksen järjestämiseen** (esim. sukupuoliin liittyvät näkyvät tai näkymättömät rakenteet)
- **oppimiseroihin** (esim. sukupuolittuneet taidot)
- **opintosuoritusten arviointiin** (esim. esiopetuksen edistymisen seurannan arviointi)

Näiden lisäksi suunnitelman tulee kiinnittää huomiota sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja siihen puuttumiseen.

Miten suunnitelma laaditaan?

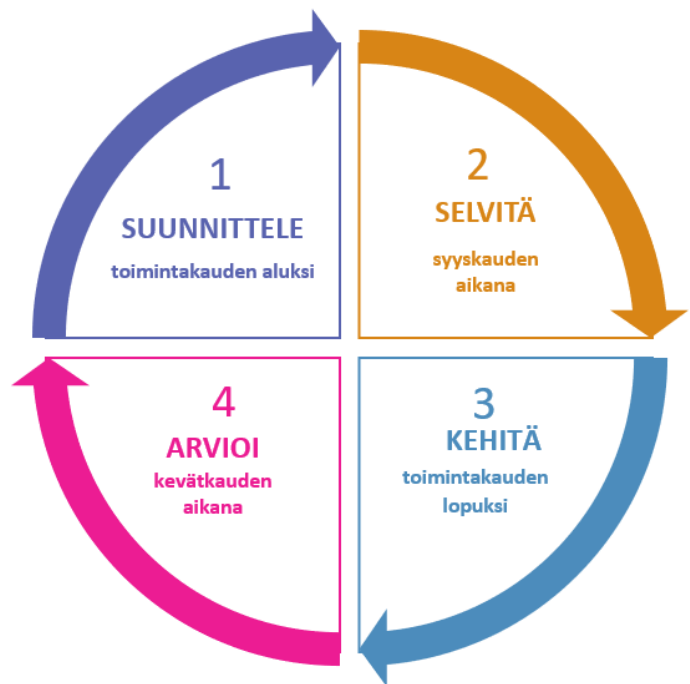
Yksiköissä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma tulee tehdä pääsääntöisesti toimipaikkakohtaisesti ja aina toiminnallisena. Näin, jotta se vastaa toimipaikan käytännön kehittämistarpeisiin. Toimipaikka tarkoittaa tässä fyysisesti eri taloissa toimivia ryhmiä vaikka hallinnollisesti ryhmät voivat kuulua samaan varhaiskasvatyüksikköön (esimerkiksi esiopetusyksiköt koulujen yhteydessä). Toimipaikan sijaan suunnitelmat voivat olla tarpeen mukaan myös ryhmäkohtaisia.

Toiminnallinen tarkoittaa sitä, että suunnitelma tehdään yhdessä henkilöstön, lasten ja huoltajien kanssa. Näin suunnitelmaa osataan tosiasiallisesti toteuttaa varhaiskasvatuksen arjessa ja se perustuu toimipaikan toimintakulttuurin muutostarpeisiin.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laadinnassa ja sen sisällössä tulee kiinnittää huomiota lasten oikeuteen vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsille tulee varata mahdollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen. Myös huoltajilla tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi.

Suunnitelmalla on kolme lain vaatimaa vaihetta: **selvitys**, **kehitys** ja **arviointi**. Näiden lisäksi on hyvä **suunnitella** prosessia.

Kehitystoimenpiteiden tulee olla toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.

1. SUUNNITTELE

Ennen selvityksen tekemistä on hyvä suunnitella prosessia ja tutustua lainsäädäntöön ja käsitteisiin. On hyvä idea myös pohtia millaisia normeja varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa esiintyy. Pedagogisissa tapaamisissa voi käydä esimerkiksi läpi ryhmän/ryhmien käyttämiä lastenkirjoja. Miten sukupuoli tai sukupuoleettomuus esiintyy kirjassa? Millainen merkitys hahmolla on tarinassa? Onko kirjan henkilöt hyviä samaistumiskohteita lapsille? Laki ohjaa myös kiinnittämään huomiota häirintään. Onko koettu tai havaittu häirintää? Minkä syrjäntäperusteen takia? Miten häirintä otetaan puheeksi? Otetaanko kaikkien lasten kertomukset häirinnästä yhtä vakavasti?

2. SELVITÄ

On tärkeää tehdä näkyväksi omia, usein tiedostamattomia asenteita, sekä toiminnan rakenteita, jotka ovat epätasa-arvoisia, syrjivät tai ulossulkevia. Selvityksessä on hyvä tuoda esille sekä asioita, jotka toimivat hyvin, että asioita, joissa on parannettavaa. Selvityksen avulla toimintaa voidaan kehittää. Selvittämislle on hyvä varata aikaa ja selvitystyötä voi tehdä rauhassa syyskauden aikana.

Useat selvitysmenetelmät ovat jo osa pedagogista arkea varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa Lohjalla kuten lasten havainnoiminen ja yhteiset keskustelut lasten sekä huoltajien kanssa. Henkilöstön tehtävänä on nostaa esille vaikealtakin tuntuja asioita ja kuulla lasten sekä huoltajien tarpeita. Havaintoja ja tietoja näistä käytetään, kun laaditaan kehittämiskohteita.

Näiden lisäksi on hyvä harkita selvityksen tekemisen tavoiksi esimerkiksi leikkipisteiden käytön kartoitusta (kuka leikkii missäkin leikkipisteessä, ohjautuuko lapsi sinne itse), ryhmien materiaaleja (löytyykö ikätasoista, monipuolista tekemistä kaikille), lasten välisten suhteiden sosiogrammin tekemistä ja henkilöstön toimintaa (millä tavoin kommentoidaan suorituksia, käyttäytymistä ja pukeutumista, kartoittaa kehuja). Lapsia ikätasoisesti osallistavat menetelmät antavat oleellista tietoa juuri lasten näkökulmasta ja kokemuksista. Opetushallituksen sivuilta löytyy laadukkaita työkaluja selvityksen tueksi lomakkeiden ja kysymysten muodossa: [Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma](#)

Suunnitelman kahta ensimmäistä vaihetta voi kuvata esimerkiksi näin (päiväkodin nimi tässä kuvitteellinen):

Päiväkoti Tuuliskareen
TOIMINNALLINEN TASA-ARVOTYÖN JA YHDENVERTAISUUDEN
EDISTÄMISEN SUUNNITELMA

Milloin suunnitelma aloitettiin? Millaista suunnitelmaa tehtiin? Milloin selvitys tehtiin? Millä tavoin? Mitä asioita selvityksessä tuli esille?

Havainnointia tehtiin syys- ja lokakuussa 2022 videon avulla. Havainnoinnissa huomattiin, että on syytä tarkentaa havainnointia vielä kehujen antamiseen ja leikkeihin. Havainnointia näiden osalta siis jatkettiin lomakkeilla. Tämän pohjalta selvisi, että lapset leikkivät samojen kavereiden kanssa ja samoilla leluilla usein. Leikit voisivat olla monipuolisempia ja äidinkielenään muuta kuin suomea puhuvat sekoittua suomenkielisten kanssa enemmän. Henkilöstö voisi huomioida lapsia enemmän myönteisillä kehuilla. Kehujen antamista ilman sukupuolen mainintaa on myös hyvä harjoitella.

3. KEHITÄ

Kehittämävaiheessa syvennyttään niihin teemoihin, joista selvitysvaiheessa paljastui parannettavaa tai muutettavaa. Leikkivätkö lapset runsaasti samaa sukupuolta olevien tai samaa äidinkieltä puhuvien lasten kanssa? Eikö henkilöstö tiennyt, mitä tasa-arvo tarkoittaa tai kaipasivatko he työkaluja antirasistiseen toimintaan? Kuuluiko henkilöstön puheessa lasten ryhmittelyä tytöiksi ja pojiksi tilanteissa, joissa sukupuolittaminen ei ole tarpeellista? Ohjaako henkilöstö tiedostamattaan lapsia leikkivälineiden valinnassa sukupuolisidonnaisesti?

Suunnitelman tulee olla helposti ymmärrettävä. Kehittämistoimenpiteiden valinnassa on vältettävä korulauseita kuten "toiminta on tasa-arvoista". On tärkeää valita konkreettisia asioita, joita arjessa voidaan toteuttaa, kuten "henkilöstölle järjestetään täydennyskoulutusta antirasismista ja sukupuolisensitiivisyydestä", "leikkipisteet järjestetään uudelleen niin, että ne tukevat monipuolisia leikkejä" tai "tehdään kerran viikossa leikin ja leikkikaverin arvontaa, jotta lapset pääsevät opettelemaan toimintaa uusien kavereiden kanssa ja tutustumaan uusiin leluihin ja leikkeihin."

Vaikka selvityksessä tulisi esiin useita kehityskohteita, kehittämiskohteita kannattaa valita vain muutama ja kuvata ne lyhyesti sekä selkeästi suunnitelmaan. On hyvä pyrkiä löytämään mahdollisimman helposti toteutettavia tekoja, joilla on suuri muutosvaikutus. Kehittämistoimille kirjataan aikataulu (esimerkiksi tammi-

huhtikuu), kehittämistoimen vastuuhenkilö ja se milloin tietty kehittämistoimi arvioidaan. Suunnitelma tehdään lähtökohtaisesti toimintakaudeksi.

4. ARVIOI

Kun toimenpiteitä on tehty eli esimerkiksi henkilöstöä on koulutettu, leikkipisteitä muokattu ja leikin arvontaa tehty, on aika arvioida kehitystoimenpiteiden vaikutukset. Arviointi tehdään kevätkauden päätteeksi. Mikä onnistui? Mikä tuntui vaikealta? Mitkä toimenpiteet jäivät osaksi arkea? Vaatiiko jokin toimenpide kehittämistä edelleen? Mitä konkreettisempia kehittämistoimenpiteet ovat, sitä helpompi niitä on myös arvioida. Arvioinnin tulokset kirjataan.

Suunnitelman kahta jälkimmäistä vaihetta, kehittämistoimenpiteitä ja arvioinnin tuloksia, voi kuvata esimerkiksi näin:

KEHITETTÄVÄ TEEMA	TAVOITE	KEHITTÄMISTOIMET	AIKATAULU, VASTUHENKILÖ, MILLOIN ARVIOIDAAN	ARVIOINNIN TULOKSET
Kehut ja myönteinen kohtaaminen	Jokainen lapsi saa päivittäin positiivista huomiota, kehut ovat yksilökohtaisia, eivät sukupuolituneita	Tehdään myönteisen kohtaamisen harjoitus kaksi kertaa viikossa henkilöstön kesken. Seurataan ja kirjataan annettu positiivinen huomio vihkoon. Suunnitellaan iltapäivä paremmin, sillä niissä on turhan paljon negatiivista huomioimista.	TAMMI-HUHTIKUU Paju aikatauluttaa harjoitukset Kike ottaa vihkon käyttöön, kaikki käyttävät vihkoa kirjaamiseen Arvioidaan toukokuussa	Lasten positiivinen kohtaaminen vakiintunut toimintakulttuurin, iltapäivä sujuvat paremmin
Leikit, leikkipaikat, leikin ohjaaminen	Leikit muuttuvat monipuolisemmiksi. Kielellistä tukea saavat lapset pääsevät enemmän mukaan suomea puhuvien lasten leikkeihin	Muutetaan leikkipisteiden sijaintia ja sekoitetaan leluja. Tehdään leikin ja leikkikaverin arvontaa kerran viikossa	TAMMI-HUHTIKUU:Kuisma vastaa leikkipisteiden uudelleen organisoimisesta Taika vastaa leikin arvonnasta ja aikataulutuksesta Arvioidaan toukokuussa	Leikkipaikkojen uudelleen järjestely toimi hyvin, jatketaan tätä Leikin arvonta vaati henkilöstöltä ponnistelua ja keskinäistä keskustelua käyttöönotto jälkeen. Tapa vakiintui kevään aikana viikottaiseen käyttöön.

B. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelma

Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisessa työssä painopiste on ehkäisevässä työssä. Tasa-arvo-työ ja yhdenvertaisuuden edistäminen ovat tärkeää ehkäisevää työtä.

Ehkäisevän työn keskiössä on kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ilmiöiden ymmärtäminen. Kiusaamista ehkäisevässä työssä tarvitaan sekä tahtoa että rohkeutta. Tahto merkitsee sitä, että henkilöstö päättää aktiivisesti ehkäistä haitallisia ilmiöitä. Rohkeus tarkoittaa sitä, että ilmiöistä uskalletaan puhua sekä nostaa keskusteltavaksi havainnoituja asioita ja muuttaa käytäntöjä, jotka eivät toimi. Omien kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa koskevien asenteiden ja kokemusten pohtiminen auttaa kohtaamaan lapsia, jotka toimivat haitallisesti tai ovat uhreja sekä heidän huoltajiaan. Kokemuksia voi pohtia itsenäisesti tai työyhteisössä. Jotta kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa voidaan ehkäistä ja siihen puuttua tehokkaasti, on henkilöstöllä oltava myös ymmärrystä ryhmän lasten välisistä suhteista. Ryhmästä vallitsevista suhteista saa tietoa monin eri tavoin. Monia tapoja on käytössä yksiköiden pedagogisessa arjessa. Mitkä ovat teidän yksikkönne tavat?

Miten määritellä ilmiöt?

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa leikitään usein kielellä ja sanaillaan eri tilanteissa. Sanailu voi muuttua naljailuksi tai toista halventavaksi nimittelyksi, ilkeämieliseksi vihjailuksi tai tönimiseksi. Tällöin se muuntuu kiusaamiseksi, häirinnäksi, syrjinnäksi tai väkivallaksi.

Naljailu voi parantaa omaa asemaa toisten lasten silmissä. Yksi tapa kohottaa omaa asemaa vertaisryhmässä on asioiden kertominen muille lapsille ja henkilöstölle tavalla, joka on itselle eduksi ja toisille vahingoksi. Toinen tunnettu tapa kohottaa omaa asemaa on poissulkeminen. Tällöin voidaan kieltää toista lasta seuraamasta tai tulemasta viereen istumaan tai leikkimästä samaa leikkiä. Tämä voi ilmetä myös niin, että lapsi ei reagoi toisen lapsen läsnäoloon tai puheisiin millään tavoin. Lapsen yksinoloon ei kuitenkaan aina liity poissulkemista, sillä lapsi voi haluta suojella omaa leikki-ideaa tai vetäytyä hetkeksi yksin. Kukaan ei kuitenkaan aina halua olla yksin.

KIUSAAMINEN

Kiusaaminen on ilmiönä monimuotoinen ja joskus sen erottaminen muusta ei-toivotusta käyttäytymisestä on haasteellista. Syrjintä, häirintä ja väkivalta ovat kiusaamisen läheisiä käsitteitä, mutta ilmiöinä erilaisia. Niitä kuvataan tarkemmin myöhemmin.

Kiusaamista on se, kun yhdelle ja samalle oppilaalle aiheutetaan toistuvasti vahinkoa tai pahaa mieltä. Tekijöinä on joku tai jotkut, joita vastaan kiusatun on vaikea puolustautua. Kiusaamisella tarkoitetaan tahallista, toistuvaa ja pitkäkestoista toimintaa, mutta on tärkeää huomata, että jo yksikin teko voi olla toiselle vahingollinen ja aiheuttaa pelkoa kiusatuksi tulemisesta. Puhuttaessa kiusaamisesta pienten lasten kohdalla, on hyvä huomioida, etteivät he aina tiedosta vahingoittavansa toista osapuolta.

Kiusaamisella on useita eri muotoja. Kiusaaminen voi ilmetä lapsiryhmässä turvattomana ilmapiirinä tai toimintana, joita lapset käyttävät selvittäessään keskinäisiä asioitaan. Kiusaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa. Suora kiusaaminen, kuten lyöminen on helpompi havaita ja tunnistaa kuin epäsuora kiusaaminen, kuten pahan puhuminen toisen selän takana, nimittely tai ulkopuolelle sulkeminen. Yleisimmin kiusaaminen jaetaan sosiaaliseen, psyykkiseen ja fyysiseen kiusaamiseen.

Ryhmään, jossa kiusaamista esiintyy, muodostuu erilaisia rooleja. Kiusatuksi joutuvien ja muita kiusaavien lisäksi jotkut oppilaat ovat kummassakin roolissa. Kiusaaja-uhri tarkoittaa lasta, joka tulee itse kiusatuksi mutta käyttäytyy myös itse aggressiivisesti ja kiusaa muita. Kiusaajan apuri tarkoittaa lasta, joka osallistuu aktiivisesti kiusaamistilanteeseen. Kiusaajan kannustaja rohkaisee kiusaajaa tilanteissa esimerkiksi nauramalla. Puolustaja tukee tai puolustaa kiusattua. Hiljainen hyväksyjä tietää, että ryhmässä on kiusaamista, mutta hakeutuu tilanteesta pois ikään kuin ei tietäisi, mitä on meneillään. Ehkäisemällä kiusaamista varhaiskasvatuksessa voidaan vähentää myös koulukiusaamista.

Verkossa tapahtuva kiusaaminen jää liian usein piiloon ja käsittelemättä. Pelkästään verkossa tapahtuva kiusaaminen on kuitenkin harvinaista. Lähes kaikki lapset, joita kiusataan netissä, tulevat kiusatuiksi myös muilla tavoilla. Perusopetuslaki velvoittaa, että esiopettajan tulee puuttua myös verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen, johon on osallisena esioppilaita. Vanhempia on hyvä kannustaa ottamaan ohjaava ja positiivinen rooli lasten saadessa erilaisia viestintälaitteita käyttöönsä. Aihetta on hyvä tarpeen mukaan käsitellä myös vanhempainillassa.

Tutkimuksissa on havaittu, että pienten lasten parissa tapahtuva kiusaaminen muistuttaa luonteeltaan varsin paljon isompien lasten parissa tapahtuvaa kiusaamista. Kiusaamisen muodot ovat päiväkodissa pääosin samanlaisia kuin koulukiusaamisessa eli fyysisistä, sosiaalista ja psyykkistä kiusaamista. Yleinen kiusaamisen muoto on ryhmästä poissulkeminen tai sillä uhkailu. Pienemmille lapsille on tyyppisiä sellaiset aggressiivisen käyttäytymisen muodot, jotka vähenevät ja jäävät pois isompien lasten käyttäytymisestä kokonaan. Näitä ovat muun muassa kivien ja hiekan heittäminen ja leikkien sotkeminen.

Suomessa on kehitetty erilaisia toimintamalleja kiusaamisen ja väkivallan ehkäisyyn ja puuttumiseen. Lohjalla kaikissa yksiköissä on käytössä tunnetaitomateriaaleja, jotka vahvistavat lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä, mikä on keskeistä yhdenvertaisen, tasa-arvoisen ja jokaista arvostavan toimintakulttuurin edistämiseksi.

SYRJINTÄ

Syrjinnällä tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilö tulee kohdeksi huomattavasti enemmän kuin toiset - yhden tai useamman henkilökohtaisen ominaisuuden takia. Lapset kokevat esimerkiksi syrjivää kiusaamista ja vihapuhetta. Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.

HÄIRINTÄ

Häirintä on syrjinnän muoto. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnittelu velvoittaa huomioimaan myös häirinnän ennaltaehkäisemisen ja siihen puuttumisen. Häirintä on ei-toivottua huomiota, joka ei kunnioita toisen rajoja. Häirintä voi ilmetä asiattomana vihjailuna ja loukkaavana käytöksenä sanoin tai teoin. Häirintää voi olla kirjoitettujen ja puhuttujen sanojen ja ilmaisujen lisäksi ihmisarvoa loukkaavan materiaalin esittäminen. Se voi olla myös halailua tai ihastuksen osoittamista tavoilla, jota toinen ei halua.

Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta, fyysistä tai muuta seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla loukataan henkistä tai fyysistä koskemattomuutta erityisesti luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Seksuaalinen väkivalta loukkaa aina henkilön koskemattomuutta tai itsemääräämisoikeutta.

Sukupuoleen perustuva häirintä on henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

1.6.2023 voimaan tullut yhdenvertaisuuslain osittaismuutos linjaa ihmisryhmään kohdistuvan loukkaavan käyttäytymisen häirinnäksi. Näin jos luodaan ilmapiiri, joka halventaa, nöyryyttää, on vihamielinen, uhkaava tai hyökkäävä ihmisryhmää kohtaa, vaikkei kyseiseen ihmisryhmään kuuluvaa henkilöä olisi tilassa, käsitetään käyttäytyminen häirinnäksi. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestäjän sekä palveluntuottajan menettelyä pidetään syrjintänä, jos saatuaan tiedon siitä, että lapsi tai oppilas on joutunut varhaiskasvatuksen järjestäjän järjestämässä tilaisuudessa tai toiminnassa häirinnän kohteeksi, laiminlyö ryhtyä käytettävissään oleviin toimiin häirinnän poistamiseksi. Ei ole väliä onko häirintään syyllistynyt toinen lapsi, oppilas, huoltaja tai muu joku yhteisössä.

VÄKIVALTA

Lapsen väkivaltainen käytös voi kohdistua vain aikuisiin tai toisiin lapsiin. Käytös voi kohdistua myös molempiin tai lapseen itseensä. Väkivaltaisen käytöksen taustalla on usein tunnesäätelyn vaikeuksia. Itsehillinnän keinot paranevat lapsen kasvaessa, mutta voi myös vakiintua lapsen toimintatavaksi, jos lapsi kokee, että saa siitä itselleen hyötyä. Väkivaltaa on esimerkiksi tavaroiden heittäminen tai rikkomisen, töniminen, lyöminen, pureminen, potkiminen, nipistely.

Varhaiskasvatukseen lapset harjoittelevat kykyään säädellä tunteitaan, käyttäytymistään ja kognitiivista toimintaansa. Erityisesti alle kolmivuotiailla lapsilla tunteet ovat ennakoimattomia ja kyky tunnistaa, nimetä ja säädellä tunnetta ovat vielä kehittymässä. Kun tunteille ei löydy vielä sanoja, mutta se täyttää koko kehon ja mielen, voi lapselle tulla voimakas tarve purra tai lyödä toista.

Tunnesäätelyn kehittämisessä ympäristötekijöillä voi olla suuri merkitys ja erityisesti varhaisen vuorovaikutuksen laatu on olennaista. Tunteiden säätely tulisi nähdä taitona, jota on mahdollista oppia ja opettaa. Tunnesäätelyn taitojen perustana on tunteiden tunnistaminen ja kyky nimetä ja arvioida tunteita sekä niiden vaikutuksia.

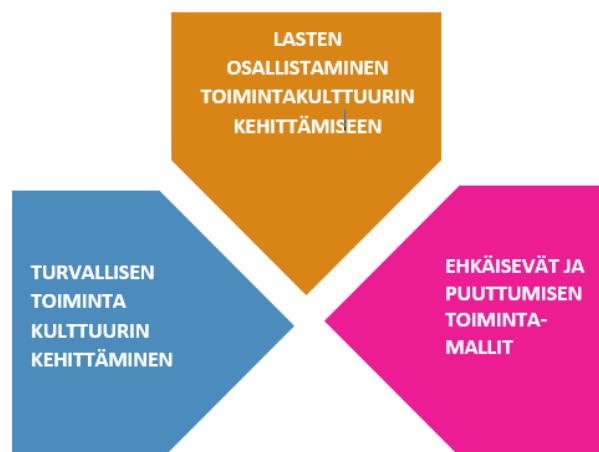
Miten ehkäistä kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa?

Kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa on tärkeää ehkäistä jo varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ennen koulumaailmaan siirtymistä. Mikäli lapsi on pitkään tullut kiusatuksi/ollut kiusaaja, alkaa hän mieltää sen osaksi elämäänsä. Tämä vaikuttaa lapsen identiteetin muodostumiseen. Hyvinvointiin heikentävästi vaikuttavien ilmiöiden ehkäisyllä ja varhaisella puuttumisella voidaankin lisätä lapsen henkistä, sosiaalista ja fyysistä turvallisuutta, millä on merkitystä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. Tavoitteena on, ettei kiusaamista, häirintää, syrjintää tai väkivaltaa pääsisi alun perinkään syntymään. Keskeistä on turvallisen toimintakulttuurin kehittäminen, lasten osallisuuden tukeminen ja johdonmukaisten toimintatapojen luominen eriarvoistavaan toimintaan puuttumiseksi.

TURVALLISEN TOIMINTAKULTTUURIN KEHITTÄMINEN

Kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa ehkäistään kehittämällä tietoisesti toimipaikan turvallista toimintakulttuuria ja huolehtimalla tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetuksesta. Lohjalla jokaisessa toimipaikassa on käytössä tunnetaitomateriaaleja. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu jatkuu koko lapsuuden ajan. Taitoja voi oppia, ja niitä harjoitellaan tavoitteellisesti

varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Osa toimintakulttuuria on myös yksikön rakennus ja piha. Niiden suunnittelussa ja korjauttamisessa tulee ottaa huomioon miten ne voidaan suunnitella turvallisuutta edistäväksi ja kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa ehkäiseväksi.

Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisy on osa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arjen pedagogiikkaa.

LASTEN OSALLISTAMINEN TURVALLISEN TOIMINTAKULTTUURIN KEHITTÄMISEEN

Lasten osallisuuden tukeminen on keskeistä. Tätä voi olla lasten ilmaisemien kysymysten ja pohdintojen äänen pysähtyminen, toistenkin lasten mukaan kutsuminen kysymysten pohdintaan. On tärkeää myös ottaa puheeksi eri ilmiöt lasten kanssa, jotta heille syntyy ymmärrystä ja sanoja ilmiöiden tunnistamiseen ja sanoittamiseen. Keskusteluja voi aloittaa esimerkiksi kysymyksillä:

Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisemistä ja myös siihen puuttumisen tapoja on haastavaa ohjeistaa ulkopuolelta, sen sijaan yksiköiden on itse ratkaistava, millaiset keinot kyseisen ryhmän lasten kanssa olisivat tehokkaita. Raja sen välillä, mikä toiminta on ehkäisevää ja mikä puuttumista ei ole selkeä. Usein puuttuminen on ehkäisevää. Jotta puuttuminen on mahdollista, on henkilöstön tehtävä tunnistaa mitä on kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta ilmiöinä ja ymmärtää niiden eriarvoistava vaikutus. Oleellista on myös tunnistaa häirintä kiusaamis- ja väkivaltateoissa.

Kaiken ehkäisyn ei tule kohdistua vain yksittäisiin lapsiin vaan olennaista on pyrkiä vaikuttamaan koko lapsiryhmän toimintaan. Vastuu ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteesta on henkilöstöllä. Henkilöstön tehtävä on puuttua eriarvoistavaan käyttäytymiseen suunnitelmallisesti ja johdonmukaisesti.

Henkilöstön tehtävä on toimia yhteistyössä muiden lasten ja nuorten turvallisuutta ja hyvinvointia sekä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa tukevien tahojen kanssa (mm. neuvola- ja opiskeluhoitopalvelut, terveydenhuolto, lastensuojelu ja muu sosiaalitoimi, poliisi, nuorisotoimi ja järjestöt).

KIUSAAMINEN

Henkilöstön tehtävänä kiusaamista ehkäisevässä työssä muun muassa on:

- kantaa vastuu aikuisten keskinäisestä ilmapiiristä ja ymmärtää sen heijastuvan lapsiin
- toimia hyvänä mallina lapselle
- toimia inklusiivisesti kohtaamalla lapsi sensitiivisesti, myönteisesti ja vastaten lapsen erilaisiin tarpeisiin
- kehua ja kannustaa lasta myönteisesti
- rohkaista lapsia ikätason mukaisella tavalla kertomaan kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä ja väkivallasta
- kertoa esioppilaille ja heidän huoltajilleen oikeudesta opiskeluhoitopalveluihin

Henkilöstön tehtävä kiusaamista ehkäisevässä työssä on tukea lasten:

- sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelua ja kehittymistä
- tunnesäätelyn ja itsetunnon kehittymistä
- sopivien tavoitteiden asettamista
- kykyä tunnistaa ja ratkaista ristiriitoja rakentavasti
- vastuunottoa omasta käyttäytymisestä yksilönä ja ryhmän jäsenenä
- vertaissuhteiden kehittymistä
- osallisuuden kokemusta leikeissä ja yhteistoiminnassa

HÄIRINTÄ JA SYRJINTÄ

Henkilöstön tehtävänä häirintää ja syrjintää ehkäisevässä työssä on:

- edistää toimintakulttuurin yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa ja ehkäistä häirintää osallistumalla tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluun
- tiedostaa ja purkaa normeja
- rohkaista lasta tekemään valintoja sukupuoleen, etniseen taustaan, kieleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia
- pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa
- tukevat lapsia empaattisiin kohtaamisiin monenlaisten ihmisten kanssa. Vaikka ihmiset ovat erilaisia, löytyy meistä kaikista myös paljon yhteistä.

Henkilöstön tehtävä häirintää ja syrjintää ehkäisevässä työssä on opettaa lapsille:

Turvataitoja

- kyky nimetä kehon osat
- uimapukusääntö
- hyvän ja huonon kosketuksen ero
- miten toimia uhkaavassa tilanteessa

sekä tunne- ja kaveritaitoja, jotka tukevat ystävyysuhteiden muodostumista

- tunteiden tunnistaminen, sanoittaminen ja hyväksyminen
- myönteisten tunteiden vahvistaminen
- kaveritaitoja kehitetään vahvuuksista käsin

VÄKIVALTA

Henkilöstön tehtävä väkivaltaa ehkäisevässä työssä on:

- lasten tasa-arvoinen, yhdenvertainen ja jokaista arvostava kohtelu
- ohjata lapsia toisia huomioivaan käytökseen ohjaaminen
- tehdä kasvatuksen arjen ratkaisuja kuten leikin ohjaaminen
- huomioida käyttäytymisen kehitystä positiivisesti kannustaen
- puuttua nopeasti väkivallan lieviinkin muotoihin kuten uhkailuun
- lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen, tuen huomioiminen
- varhainen puuttuminen ryhmän ongelmiin
- perehtyä lainsäädäntöön ja kiusaamisen ilmiöihin
- suunnitella rakennus ja piha turvallisuutta edistäväksi

Miten puuttua kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan?

Lähtökohtaisesti lasten keskinäisen eriarvoisen kohtelun poistaminen tulisi aloittaa toimintatapojen eikä yksilöiden toiminnan muuttamisesta. Toimintatapojen muuttaminen tarjoaa myös yksilöille mahdollisuuden muuttaa omaa toimintaansa. Puuttumisen prosessi alkaa heti kun henkilöstöön kuuluva havaitsee eriarvoistavaa käytöstä.

KIUSAAMINEN

Pienten lasten parissa tapahtuu paljon riitelyä, joka on osattava erottaa varsinaisesta kiusaamisesta. Olennaisin ero riitelyn ja kiusaamisen välillä on osapuolten tasavertaisuudessa. Kiusaamistilanteessa uhri on alakynnessä eikä pysty puolustamaan itseään, kun taas riitatilanteessa lapset ovat tasavertaisia. Mikäli kyse on selvästi kiusaamisesta, on henkilöstön vastuulla selvittää tilanne. Jo pelkkä henkilöstön vakava suhtautuminen tilanteeseen saattaa riittää lopettamaan ei-toivotun käyttäytymisen. Henkilöstön tehtävänä on osoittaa, ettei käytös ole hyväksyttävää ja ohjata lasta reiluun ja tasavertaiseen käyttäytymiseen.

Kiusaamistilanteessa henkilöstö auttaa ja tukee paitsi kiusattua myös kiusaajaa, sillä molemmat tarvitsevat yhtä lailla empaattista kohtelua. Kiusaajan kohdalla on tärkeää pyrkiä ymmärtämään tämän käyttäytymistä sekä opettaa tälle uusia toimintatapoja. Henkilöstö esimerkiksi tukee lasta tunteiden säätelyssä. Henkilöstö voi kertoa kiusaavalle lapselle, ettei pidä tämän toiminnasta eikä käytös ole sallittua. Lapselle selitetään myös, että hänen toimintansa satuttaa toista osapuolta.

Kiusaamistilanteisiin puuttumisen on oltava johdonmukaista. Kuitenkin jokainen lapsi ja tilanne on erilainen, joten myös puuttumisen keinojen on syytä poiketa toisistaan. Oikeanlaisen kiusaamistilanteeseen puuttumisen taustalla on lasten hyvä tunteminen ja tilanteen havainnointi. Kiusaamiseen puuttumiseen liittyen on luotava yhtenäiset raamit, joista niin henkilöstö kuin huoltajat ovat tietoisia.

Jotta kiusaaminen saadaan kokonaan loppumaan, tehdään seurantaa kiusaamistilanteiden esiintyvyydestä. Henkilöstö sopii keskenään kuka seurannasta vastaa sekä kuinka usein ja pitkään sitä toteutetaan. Seurantaan on hyvä ottaa mukaan niin lapset kuin huoltajat. Heiltä voidaan kysyä heidän näkemyksiään kiusaamisen päättymisestä.

SYRJINTÄ JA HÄIRINTÄ

Syrjintään tai häirintään puuttumisessa keskeistä on ymmärtää kuinka syrjintä tai häirintä ilmenee kiusaamis- tai väkivaltatilanteessa. Jos häirintää ilmenee, tai sitä epäillään tapahtuneen oppimisympäristössä, -yhteisössä, on varhaiskasvatustyösköön johtajalla velvollisuus ilmoittaa siitä häirinnän kohteen ja häirinnän tekijän huoltajille tai muulle lapsen lailliselle edustajalle. Ilmoittamisesta tulee huolehtia häirinnän kohteena olevan, että häirintään/syrjintään sisältäneeseen käyttäytymiseen syyllistyneen lapsen tai esioppilaan huoltajille. Häirintä voi ilmetä mihin tahansa syrjintäperusteeseen liittyen. Häirinnän peruste tulee merkitä selvitykseen.

VÄKIVALTA

Väkivalta on vahva ja monenlaisia tunteita herättävä sana. Henkilöstö voi kokea väkivaltaisesti toimivan lapsen hankalaksi, pelottavaksi tai jopa vastenmieliseksi, jonka kanssa vaikea keksiä toimivia etenemistapoja. Lapsi voi leimautua ja saattaa saada joskus syntipukin roolin, vaikka hän ei olisi ollut edes osallisena koko tapahtumaan. Lapsesta ei tule puhua väkivaltaisena lapsena tai lyöjänä lapsena tai "nyrkkisankarina", vaan voidaan puhua lapsesta, joka harjoittelee itsesäätelytaitoja.

Lapsen väkivaltaiseen käytökseen puututaan aina. Väkivaltaisuuteen puuttumisessa väkivaltaa ehkäisevät keinot toimivat myös puuttumisen keinoina. Puuttumisen keinoja ovat:

- o tunnesäätelyä tukevat tavat
- o toisia huomioivaan käytökseen ohjaaminen
- o kasvatuksen arjen ratkaisut kuten leikin ohjaaminen
- o käyttäytymisen kehitystä huomioidaan positiivisesti kannustaen
- o tarvittaessa lapsen käytöstä rajoitetaan tarvittaessa huoltajien kanssa sovitulla tavoilla
- o tarvittaessa vanhemmat ohjataan tarvittaviin neuvolapalveluihin ja sosiaalihuollon palveluihin

Puuttumisen prosessi:

VÄLITÖN PUUTTUMINEN

Jokaisen henkilöstöön kuuluvan vastuulla on puuttua kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan välittömästi heti kun sen havaitsee tai siitä kuulee. Tilanteeseen puuttuminen on lailla säädetty. Tarvittaessa voi pyytää apuun toisen aikuisen. Lasten keskinäiseen nimittelyyn, ulossulkemiseen ja muuhun epäoikeudenmukaiseen käytökseen tulee puuttua sensitiivisesti. Henkilöstön vastuulla on keskustella tilanteissa siten, että ketään ei leimata tai syytetä.

OSAPUOLTEN KUULEMINEN

Tilanne tulee selvittää ja osapuolia kuulla. Keskustelutilanteissa tulee huomioida, että lapsilla on mahdollisuus kertoa näkemyksiään omin sanoin. Osoita kiusaamista, häirintää, syrjintää tai väkivaltaa kokeneelle, että hänen kokemansa on väärin ja tuet häntä. On tärkeää huomioida ettei anna ymmärtää, että eriarvoista kohtelua kokenut olisi ollut väärässä paikassa, pukeutunut väärin tai hänen fyysisissä ominaisuuksissaan, syntyperässään tai muussa olisi selitys kiusaamiselle.

Pienten lasten kohdalla, on hyvä huomioida, etteivät he aina tiedosta vahingoittavansa toista osapuolta. Jos lapsi ymmärtää oman eriarvoistavan käytöksensä tai satuttavansa toista, on tärkeää ymmärtää mistä käytös kumpuaa ja varmistettava, ettei käytös toistu.

YHTEYDENOTTO HUOLTAJIIN TAI LAILLISIIN EDUSTAJIIN

Kiusaamiseen, häirintään, syrjintään tai väkivaltaan liittyvästä tilanteesta keskustellaan viiveettä lasten huoltajien kanssa ja etsitään tilanteisiin yhdessä ratkaisuja. Esiopetuksessa oppilaille ja huoltajille kerrotaan heidän oikeudestaan opiskeluhuoltopalvelujen käyttöön. Jos lapsi tai oppilas kertoo työpäivän aikana muualla kuin oppimisympäristössä kokemastaan kiusaamisesta, henkilöstö ilmoittaa siitä huoltajille, sekä tarvittaessa muille viranomaisille.

TILANTEEN KIRJAAMINEN

Selvittäminen kirjataan muistiin. Henkilöstö sopii keskenään dokumentoinnin toteuttamisesta. Tilanteessa tulee eritellä ja kirjata, onko kyse kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä vai väkivallasta. Häirinnän tai syrjinnän ollessa kyseessä myös se mihin henkilökohtaiseen ominaisuuteen häirintä tai syrjintä perustuu. Sen lisäksi, että henkilöstö kirjaa ylös tilanteen tulee kirjata myös tilanteen ennakointi, seuraaminen ja siihen puuttuminen. Jos varhaiskasvatuksen järjestäjä tai palveluntuottaja saatuun tiedon lapsen joutumisesta häirinnän kohteeksi, ei ryhdy käytettävissä oleviin toimiin häirinnän poistamiseksi, on varhaiskasvatuksen järjestäjän tai palveluntuottajan menettelyä pidettävä syrjintänä.

TARVITTAVAT TOIMENPITEET YHTEISÖLLISELLÄ JA YKSILÖLLISELLÄ TASOLLA

Kiusaamisessa, häirinnässä, syrjinnässä tai väkivallassa ei ole koskaan kyse vain kahden välisestä asiasta, vaan sillä luodaan vahingollista ja uhkaava ilmapiiriä, joka vaikuttaa heikentävästi turvalliseen ilmapiiriin. Turvallisuuden tunteen palauttaminen on tärkeää. Esimerkiksi kaikkien tilanteessa mukana olleiden lasten kokemuksia ja ratkaisuehdotuksia voidaan kuulla. Näin lapset saavat välineitä siihen, miten he voivat toimia yhdessä ja rakentaa omaa paikkaansa toisia lapsia alistamatta, satuttamatta tai poissulkematta ryhmässä.

Tärkeää on myös kiinnittää huomiota selvittelyn asianosaisten tukeminen. Jos tilanteeseen on liittynyt esioppilaita, voi heidät tarvittaessa ohjata opiskeluhuoltopalveluihin.

SEURANTA

Jokaisen lapsen pitää voida jatkaa arkeaan turvallisesti. Eriarvoistava käytös voi jatkua aikuisten huomaamatta, tai muuttaa muotoaan. Tilanteen jälkeen tulee kartoittaa millaista seurantaa tilanne edellyttää - tarvitaanko esimerkiksi tarkempaa valvontaa, siirto eri ryhmään, tarvitaanko opiskeluhuollon palveluita tai ulkopuolisia asiantuntijoita. Mikäli tilanne jatkuu, tulee ottaa yhteys yhteistyötahoihin.

MIKÄLI TILANNE JATKUU, YHTEYS YHTEISTYÖTAHOIHIN

ILMOITUSVELVOLLISUUS

Mikäli henkilöstön jäsen saa tehtävässään tietää henkilöstä, jolla on ilmeinen sosiaalihuollon tarve, on hänet ohjattava hakemaan sosiaalipalveluita, tai jos henkilö antaa suostumuksensa, otettava yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavan viranomaiseen tuen tarpeen arvioimiseksi. Samojen tietojen perusteella ei tarvitse tehdä lastensuojeluilmoitusta. Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä vaatii, ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta on tehtävä viipymättä salassapitosäädösten estämättä.

Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä, kun lapsen hoidossa ja huolenpidossa havaitaan laiminlyöntejä, kun olosuhteet ovat lapsen kehitystä vaarantavat tai kun lapsen käyttäytyminen huolestuttaa.

Rikosilmoitus on tehtävä salassapidon estämättä, kun epäilee lievää pahoinpitelyä, muuta henkeen tai terveyteen kohdistuvaa rikosta tai lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta tai alle 15-vuotiaan tekemää, rikoksen tunnusmerkit täyttävää tekoa. Ilmoitus on oikeus tehdä myös, jos on tehtävissään saanut tietoja, joiden perusteella on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi.

KUN KIUSAAMINEN, HÄIRINTÄ, SYRJINTÄ TAI VÄKIVALTA ON LOPPUNUT, SEURANTA PÄÄTETÄÄN

C. Yhteistyö huoltajien kanssa

Ehkäisevässä työssä tärkeässä roolissa ovat lasten huoltajat. Yhteinen käsitys siitä, kuinka tasa-arvotyö ja yhdenvertaisuuden edistäminen ovat arvokasta työtä, on keskeistä. Henkilöstöllä, lapsilla ja huoltajilla täytyy olla myös yhteinen näkemys kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä ja väkivallasta sekä siihen puuttumisesta. Henkilöstön ja lasten huoltajien välillä tulee lisäksi olla luottamuksellinen suhde, jotta kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan liittyvistä asioista uskalletaan puhua suoraan molemmin puolin. Henkilöstön on tärkeää kuunnella huoltajilta tulevia viestejä ja suhtautua niihin vakavasti.

Henkilöstöllä on myös velvollisuus ottaa yhteyttä huoltajiin, jos lapsesta herää huoli. Huoltajille on kerrottava suoraan, mikäli heidän lapsensa on kiusannut muita tai tullut itse kiusatuksi. Kiusaamistilanteista laaditut dokumentit voivat toimia keskustelun tukena. Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja lapsen huoltajat etsivät yhdessä tilanteeseen ratkaisuja.

Henkilöstön tehtävänä on lisätä myös huoltajien tietoisuutta kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä ja väkivallasta ilmiöinä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi vanhempainillassa, jossa käsitellään kiusaamisen herättämiä tunteita sekä pyritään luomaan yhteisiä sääntöjä yksikön ja kodin välille. Huoltajat saadaan parhaiten sitoutumaan eriarvoisuutta luovien ilmiöiden ehkäisyyn osallistamalla heitä.

Vanhempia on hyvä kannustaa keskustelemaan lastensa kanssa kiusaamisesta, vaikkei asia koskettaisikaan perheitä juuri nyt. Yhteiset keskustelut ja kysymysten esittäminen antavat lapselle mahdollisuuden kertoa kuulumisistaan ja mieltään painavista asioista. Yksinkertaiset kysymykset kuulumisista ja päivän kulusta osoittavat, että vanhemmat ovat kiinnostuneita lapsen elämästä ja kaverisuhteista. Kysymykset voivat toimia avauksina keskustelulle mahdollisesta kiusaamisesta tai kaverisuhteisiin liittyvistä ongelmista.

Ohjenuoria huoltajille:

- juttele lapsen kanssa tämä kaverisuhteista
- kutsu lapsen kavereita kylään ja ole yhteydessä näiden huoltajiin
- kiinnitä huomiota lapsen mahdolliseen muuttuneeseen suhtautumiseen päiväkotiin lähtöä kohtaan
- ota lapsen kertomat asiat vakavasti
- anna lapselle paljon huomiota ja kannustusta
- aseta lapselle selkeät rajat
- jos huomaat lapsesi olemuksessa jotain poikkeavaa, kysy asiasta
- kiinnitä huomiota omaan asenteeseen ja tapaasi puhua muista ihmisistä
- osallistu aktiivisesti yhteistyöhön esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen kanssa

Jos lapsesi kertoo tulleen kiusatuksi, suhtaudu asiaan vakavasti. Rauhoitu kuuntelemaan ja ota lapsi lähellesi. Älä hermostu kuulemastasi – ainakaan lapsesi nähden. Kysy lapselta, mitä on tapahtunut. Miten tilanne alkoi? Ketkä osallistuivat kiusaamiseen? Mitä he sanoivat tai tekivät? Mitä itse teit? Miltä sinusta tuntui? Auttoiko kukaan? Saiko aikuiset tietää asiasta? Kerro, että kiusaaminen saa nyt loppua ja että sinä autat lastasi. Sano lapselle selvästi, että kiusaaminen on väärin. Ota yhteyttä varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen henkilöstöön.

D. Suunnitelmien arviointi, päivittäminen, perehdytys ja tiedotus

Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaan liittyen tulee tehdä säännöllistä arviointia, jonka tarkoituksena on pohtia suunnitelman toimivuutta ehkäisevässä työssä. Arvioinnissa on hyvä käydä läpi muun muassa suunnitelmasta saatua konkreettista hyötyä sekä asenteissa ja ilmapiirissä tapahtuneita muutoksia. Arvioinnissa on huomioitava myös lasten ja heidän huoltajiensa näkemykset. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaa tulisi arvioida aina tarpeen mukaan esimerkiksi ryhmän lasten tai henkilöstön vaihtuessa tai huoltajien toivoessa muutoksia.

Arvioinnin ohella toiminnallinen kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisyn ja niihin puuttumisen suunnitelma tulee myös päivittää toimipaikoittain vuosittain. Suunnitelman päivittäminen on aiheellista aina uuden toimintakauden alkaessa. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma tehdään Lohjalla vuosittain toimintakauden alkaessa. Laaditut suunnitelmat on hyvä tulostaa yksiköiden seinälle nähtäväksi ja sitouttamaan koko yhteisöä suunniteltujen toimintamallien toteuttamiseen.

Käsillä oleva suunnitelmakokonaisuus "Turvallisen ja hyvinvoivan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen käsikirja" (tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma sekä kiusaamisen vastaisen työn suunnitelma) päivitetään vähintään vuoden sisällä Lohjan kaupungin lasten ja nuorten hyvinvoinnin suunnitelmasta. Suunnitelmaa voidaan lisäksi päivittää myös tarpeen mukaan.

Kiusaamiselta, häirinnältä, syrjinnältä ja väkivallalta ehkäisevä toimintakulttuuri edellyttää siihen perehdyttämistä ja säännöllistä tiedottamista henkilöstölle ja huoltajille. Ryhmien henkilöstön viestinnän kanavia huoltajille ovat esimerkiksi tiedotteet Wilman kautta, arjen keskustelut sekä vanhempainillat. Vastuu tiedottamisen ja osallistamisen osalta on varhaiskasvatusyksiköiden johtajilla ja ryhmien opettajilla. Toimintatavoista tiedottaminen yhteistyötahoille (esim. koulut, neuvolat, opiskeluhoito, perhetyö, sosiaalipalvelut yms.) rakentavat luottamusta ja vahvistavat yhteistyön toimintamalleja. Yhteistyötahoille tiedottaminen on hallinnon vastuulla. Lohjalla on luotu suunnitelma tämän kokonaisuuden perehdytys- ja tiedotuksen osalta, jossa yhteisöllinen opiskeluhoito ja varhaiskasvatuksen hyvinvointiryhmät toimivat suunnitellusti perehdytys- ja tiedotuskanavana. Vastuu tämän toteuttamisesta on hallinnon varhaiskasvatuksen erityisasiantuntijalla ja varhaiskasvatusyksiköiden johtajilla.

Materiaalia

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa: kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Haapsalo, T., Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu. Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Lasten keskus.

Lajunen, K., Andell, M., Ylenius-Lehtonen, M. & Ojanen, S. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille: tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Laaksonen, V. & Repo, L. 2017. Kaveritaitoja: Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Folkhälsan.

Opetushallitus (2023). Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu.
<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa: Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys.

Seta ry. (2013.) Älä oletta - Normit nuri.
https://www.dropbox.com/s/bfgw8cddd30vtkp/NORMIT_NURIN.pdf?dl=0. Haettu 21.4.2023

Seta ry. (2023.) Sateenkaaritieto. Ammattilaisille. Varhaiskasvatus.
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/ammattilaisille/opetusala/varhaiskasvatus/> Haettu 21.4.2023

THL (2023.) Verkkokoulutus rasismista ammattilaisille.
<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/verkkokoulutus-antirasismista-ammattilaisille>. Haettu 21.4.2023

THL (2023.) Tietopaketti sateenkaarilapsista ja -nuorista ammattilaisille.
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/tietopaketti-sateenkaarilapsista-ja-nuorista-ammattilaiselle>. Haettu 23.4.2023.

Kärkkäinen, K. 2017. Vahvista lasta. Helsinki: Duodecim. Askeleittain –opetusohjelma
KiVa Koulu (<http://www.kivakoulu.fi/>)
Me-koulu Lohja (<http://www.mesaatio.fi/me-koulu/me-koulu-lohja/>)

Opetushallitus (2023.) Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen.
<https://www.oph.fi/fi/ei-kaikelle-vakivallalle>. Haettu 25.5.2023.

Lähteet

Haapsalo, T., Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu. Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Lasten keskus.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa: kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen.

Laaksonen, V. & Repo, L. 2017. Kaveritaitoja: Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Folkhälsan.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Opetushallitus (2023). Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu.
<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>.
Haettu 24.5.2023.

Opetushallitus. Viranomaisyhteistyöstä ja ilmoitusvelvollisuuksista sekä lapsia koskevasta tiedonkulusta.
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/viranomaisyhteistyosta-ja-ilmoitusvelvollisuuksista-seka-lapsia-koskevasta>
Haettu 20.6.2023.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteet 2021.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.

Liitteet

Liite 1. Toiminnallinen tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitelma

Liite 2. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelma

Suunnitelmapohjat myös erillisenä sähköisenä liitteenä.

(yksikön nimi)
**TOIMINNALLINEN TASÄ-ARVOTYÖN JA YHDENVERTAISUUDEN
EDISTÄMISEN SUUNNITELMA**

Milloin suunnitelu aloitettiin? Millaista suunnitelua tehtiin? Milloin selvitys tehtiin? Millä tavoin? Mitä asioita selvityksessä tuli esille?

KEHITETTÄVÄ TEEMA	TAVOITE	KEHITTÄMISTOIMIE	AIKAVALLI, VASTUHENKILÖ, MILLOIN ARVIOIDAA	ARVIOINNIN TULOKSE

(yksikön nimi)

SUUNNITELMA LASTEN SUOJAAMISEKSI KIUUSAAMISELTA, HÄIRINNÄILTÄ, SYRJINNÄILTÄ JA VÄKIVALLAILTA (toimintavuosi)

Keskustellaan tunnustaa ihmisiä, karttoitetaan henkilöiden kykyä tunnustaa ja nimeä kiusaamisen muotoja, häirintä, syrjintä ja väkivallan teot. Miten karttoitettiin? Mitä tuli ilmi? Miten kehitetään?

YKSIKÖN YHTEINEN NÄKEMYS KIUUSAAMISESTA, HÄIRINNÄSTÄ, SYRJINNÄSTÄ JA VÄKIVALLASTA

IHMÖIDEN EHKÄISEMISEN TAVAT		MITEN SUUNNITELLUT EHKÄISEMISEN TAVAT TOIMIVAT KÄYTÄNNÖSSÄ?	
IHMÖIHIN PUUTTUMISEN TAVAT		MITEN SUUNNITELLUT PUUTTUMISEN TAVAT TOIMIVAT KÄYTÄNNÖSSÄ?	